

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.8.42>

CECHY PROWADZENIA DZIAŁALNOŚCI ADOPCYJNEJ DZIECI PRZEBYWAJĄCYCH ZA GRANICĄ W WARUNKACH STANU WOJENNEGO

Albina Solovei

*aspirantka Chmielnickiego Uniwersytetu Zarządzania i Prawa imienia Leonida Yuzkova
(Chmielnicki, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0003-1337-1604

albina.solovei@gmail.com

Adnotacja. W artykule naukowym przeprowadzono badanie specyfiki działań w zakresie adopcji dzieci przez obywateli Ukrainy mieszkających za granicą i cudzoziemców w stanie wojennym. Na podstawie przeprowadzonych badań naukowych autorka doszła do wniosku o ograniczenie adopcji dzieci przez obywateli mieszkających za granicą lub cudzoziemców na czas obowiązywania stanu wojennego, z wyjątkiem adopcji dziecka przez krewnego lub osobę, która już adoptowała jego rodzeństwo; adopcja dziecka, które spotkało się i nawiązało kontakt z kandydatem do adopcji. We wszystkich tych przypadkach adopcja dziecka jest możliwa po powrocie dziecka na terytorium Ukrainy. Prowadzenie działalności adopcyjnej, ewidencjonowanie dzieci i kandydatów na osobę adoptującą, nadzór nad przysposobianymi dziećmi w przypadku pobytu za granicą nie uległy istotnym zmianom w związku z wprowadzeniem stanu wojennego, z wyjątkiem uregulowania sprawy, jeżeli przeprowadzka za granicę była spowodowana koniecznością ewakuacji dziecka ze strefy działań wojennych. Należy ograniczyć możliwość adopcji dziecka przez obywateli Ukrainy mieszkających na terytorium państwa-agresora, a także przez cudzoziemców będących obywatelami państwa-agresora.

Słowa kluczowe: adopcja dziecka przez cudzoziemców; osoba adoptująca; adopcja dziecka; stan wojenny; urząd konsularny; ewidencja konsularna.

PECULIARITIES OF CARRYING OUT ACTIVITIES FOR THE ADOPTION OF CHILDREN WHO ARE ABROAD UNDER MARTIAL LAW

Albina Solovei

*Postgraduate Student of Khmelnytskyi University of Management and Law
named after Leonid Yuzkov (Khmelnytskyi, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0003-1337-1604

albina.solovei@gmail.com

Abstract. In the scientific article, a study of the peculiarities of the adoption of children by citizens of Ukraine living abroad and foreigners under martial law was carried out. Based on the conducted scientific research, the author came to the conclusion regarding the restriction of adoption of children by citizens living abroad or by foreigners during the period of martial law, with the exception of the adoption of a child by her relative or a person who has already adopted her brother or sister; adoption of a child who met and established contact with the candidate for adoption. In all these cases, adoption of a child is possible after the child's return to the territory of Ukraine. Implementation of activities related to adoption, registration of children and candidates for adoption, supervision of adopted children in the case of their residence abroad did not undergo significant changes in connection with the introduction of martial law, except for the settlement of the issue if the move abroad was caused by the need to evacuate the child from combat zones. It is necessary to limit the possibility of adopting a child by citizens of Ukraine who live on the territory of the aggressor state, as well as by foreigners who are citizens of the aggressor state.

Key words: adoption of a child by foreigners; adopter; adopted child; martial law; consular institution; consular accounting.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ З УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ ЗА КОРДОНОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Альбіна Соловей

*аспірантка Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова (Хмельницький, Україна)*

ORCID ID: 0000-0003-1337-1604

albina.solovei@gmail.com

Анотація. В науковій статті здійснено дослідження особливостей здійснення діяльності з усиновлення дітей громадянами України, що проживають за кордоном, та іноземцями в умовах воєнного стану. На підставі проведеного наукового дослідження, авторка прийшла до висновку щодо обмеження усиновлення дітей громадянами, які проживають за кордоном, або іноземцями на час дії режиму воєнного стану, за винятком усиновлення дитини її родичем або особою, що вже усиновила її брата чи сестру; усиновлення дитини, яка

познайомилася та встановила контакт із кандидатом на усиновлення. У всіх зазначених випадках усиновлення дитини є можливим після повернення дитини на територію України. Здійснення діяльності із усиновлення, обліку дітей та кандидатів в усиновителі, нагляд за усиновленими дітьми у разі проживання їх за кордоном не зазнали істотних змін у зв'язку із введенням воєнного стану, за винятком врегулювання питання, якщо переїзд за кордон був викликаний необхідністю евакуації дитини із зони бойових дій. Слід обмежити можливість усиновлення дитини громадянами України, які проживають на території держави-агресора, а також іноземцями, що є громадянами держави-агресора.

Ключові слова: усиновлення дитини іноземцями; усиновитель; усиновлена дитина; воєнний стан; консульська установа; консульський облік.

Вступ. Російське повномасштабне вторгнення істотно загострило проблему влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. З одного боку, збільшилася кількість дітей, які стали потребувати застосування тих чи інших заходів, спрямованих на їх влаштування в нові сім'ї, оскільки власні сім'ї, своїх батьків, інших членів сім'ї та родичів такі діти втратили, в тому числі внаслідок примусових переміщень, смерті, міграцій, тощо. З іншого боку, законодавство про усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування було законодавством «мирного часу» і не передбачало особливого порядку здійснення процедур усиновлення на випадок збройного конфлікту, коли робота відповідних органів, уповноважених здійснювати провадження діяльності у сфері усиновлення стає неможливою або утрудненою. Це стосується також випадків усиновлення дітей громадянами України, які хоч і проживали на території України, однак були змушені виїхати за межі території України, а також іноземцями. Вище викладене зумовлює необхідність як внесення змін до законодавства, яке врегулює процедури здійснення усиновлення дітей громадянами України, які проживають за межами України, а також іноземцями, так і удосконалення відповідного організаційного та інституційного механізму здійснення провадження діяльності з усиновлення.

Проблематика усиновлення дітей іноземцями досліджувалася рядом науковців, таких як К. Ю. Бородич, В. А. Ватрас, М. В. Гримич, М. М. Іванова, О. П. Івановська, І. В. Ковальчук, О. Тавлуй, Л. М. Токарчук, однак у сфері наукового дослідження здійснення діяльності з усиновлення дітей в умовах воєнного стану зберігається невизначеність, оскільки окремі наукові пошуки здійснювали лише В. С. Гопанчук, С. С. Мирза, К. І. Кузнецова, Л. І. Шаповал. Вище викладене підтверджує необхідність здійснення відповідного наукового дослідження у згаданій сфері.

Метою статті є наукове дослідження особливостей здійснення діяльності з усиновлення дітей громадянами України, що проживають за кордоном, та іноземцями в умовах воєнного стану.

Результати дослідження. Впродовж першого місяця повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну практичне здійснення усиновлення стало неможливим, попри відсутність формальної заборони його здійснення. Це стосувалось як процесів, розпочатих до війни, так і нових заяв на усиновлення. Така пауза не була пов'язана зі змінами в законодавстві, а скоріше, була викликана об'єктивними реаліями. Органи державної влади, зокрема й суди, які беруть участь у процедурі усиновлення, переважно призупиняли свою роботу, аби забезпечити своїм працівникам безпечні умови роботи. Як зазначалося тоді, усиновлювати дітей стало неможливо через те, що було проблематично дотримуватися передбаченої законодавством процедури (Баяновська, 2022; 83). Однак, формальної заборони на здійснення усиновлення дітей громадянами України, які проживають за межами України, або іноземцями, до середини серпня 2022 року не існувало.

Як зазначило 13 березня 2022 року Міністерство соціальної політики України, міждержавне усиновлення в поточних умовах стало неможливим, а виходячи із позиції Управління Верховного комісара ООН у справах біженців щодо усиновлення, діти, евакуйовані до інших держав внаслідок надзвичайної ситуації, у тому числі діти, яким на території інших держав надано статус біженця, не можуть бути усиновлені, оскільки більшість із них не є сиротами, або немає офіційних достовірних підтверджень цьому. Таким дітям потрібен відповідний тимчасовий догляд для можливого возз'єднання з сім'ями у подальшому, а не усиновлення (Гопанчук, 2022; 104). Крім того усиновлення не повинно здійснюватися, якщо: є надія на успішний розшук і возз'єднання сім'ї в найкращих інтересах дитини, ще не минув розумний період (зазвичай принаймні два роки), протягом якого були зроблені всі можливі кроки для розшуку батьків або інших членів сім'ї, що вижили. Держави походження таких дітей та держави їхнього тимчасового перебування повинні докласти усіх можливих зусиль для розшуку членів сім'ї таких дітей, перш ніж вони будуть вважатися такими, що можуть бути усиновлені. Виходячи із цього, Національна соціальна сервісна служба, що уповноважена надавати згоду на усиновлення дитини-громадянина України іноземцями або громадянами України, які проживають за її межами, не розглядала справи та не видавала згоди/дозволу на усиновлення дітей іноземцями та громадянами України, які проживають за її межами. Викликано це було тим, що через активні бойові дії неможливо забезпечити якісну перевірку документів іноземних громадян, які виявили бажання усиновити дитину, забезпечити контакт кандидата в усиновлювачі та дитини, з'ясувати думку дитини щодо усиновлення саме цим кандидатом, отримати висновки і згоди зацікавлених сторін (батьків, закладів, в яких проживали діти, органів опіки та піклування, тощо). Без такої перевірки та попередньої роботи існують великі ризики, що дитина може потрапити до шахраїв, осіб, які не забезпечуватимуть її права та найкращі інтереси, або торгівців людьми. Лише коли ситуація дозволить поновити якісну перевірку документів іноземців – кандидатів в усиновлювачі та проводити попередню роботу, необхідну в процесі міждержавного усиновлення, є можливим відновлення усиновлення дитини-громадянина України іноземцями або громадянами України, які проживають за її межами (Міждержавне усиновлення, 2022).

Як зазначає Д. Васильєва, в період з лютого по травень 2022 року все ж усиновлення дітей відбувалося у разі, якщо усі необхідні процедури, що передували судовому розгляду відбулися до запровадження режиму воєнного стану, а проведення відповідного судового розгляду справ про усиновлення не було ускладненим проведенням бойових дій (Васильєва, 2022).

В подальшому, до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, були внесені зміни, спрямовані на розблокування процесу усиновлення дітей, а також процедур ведення обліку дітей, які можуть бути усиновлені, осіб, які бажають усиновити дитину, консульського обліку усиновлених дітей, нагляду за усиновленими дітьми у разі проживання їх за кордоном. Було істотно спрощено порядок реєстрації кандидатом на усиновлення; подання відповідної заяви стало можливим не лише офлайн, а й за допомогою веб-порталу «Дія».

Зокрема, наразі унормоване питання належного забезпечення обліку дітей, які були тимчасово переміщені (евакуйовані) за межі України під час введення на території України надзвичайного або воєнного стану. В цьому випадку, усиновлювачі зобов'язані забрати дитину в присутності посадової особи консульської установи України після пред'явлення відповідного переліку документів (копії рішення суду про усиновлення та документів усиновлювачів, що посвідчують їх особу; письмового погодження Нацсоцслужби; зобов'язання усиновлювачів щодо забезпечення взяття дитини на консульський облік в такій державі протягом семи робочих днів після передавання їм дитини, в іншій іноземній державі, із зазначенням держави та обгрунтування необхідності тимчасового переміщення до неї). За фактом передавання усиновленої дитини усиновлювачам посадовою особою консульської установи України у присутності усиновлювачів складається акт про передавання усиновленої дитини (Порядок).

Також, постановою Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2022 року № 907, було передбачено спеціальний порядок провадження діяльності з усиновлення під час воєнного стану, зокрема: внормовано питання обліку дітей та кандидатів в усиновлювачі, які проживають (перебувають) на тимчасово окупованій російською федерацією території, України (після відновлення діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування на відповідних територіях); дітей, які тимчасово переміщені (евакуйовані) за межі України, а також дітей – громадян України, виявлених на території інших держав, які підлягають поверненню в Україну, а також кандидатів в усиновлювачі, що під час воєнного стану тимчасово перемістилися (евакуйовалися) за межі України (беруться на облік лише після їх повернення в Україну); питання внесення даних про дитину до Єдиного електронного банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і громадян, які бажають взяти їх на виховання у разі, якщо у зв'язку з проведенням воєнних (бойових) дій або перебуванням в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) служба у справах дітей за місцем перебування дитини на місцевому обліку не може здійснювати своїх повноважень або відключена від Єдиного банку даних. Подовжено строк дії документів та висновку про можливість бути усиновлювачем (Порядок). Ці та інші зміни призвели до розблокування процедури усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Для усиновлення в умовах воєнного стану в Україні залишаються важливими такі його аспекти: усиновлення відбувається виключно в судовому порядку, на підставі рішення, яке приймає суд за місцем проживання дитини; усиновити можливо лише тих дітей, які перебувають на обліку Міністерства соціальної політики та служб у справах дітей відповідних регіонів (наприклад, регіональні управління, обласні, районні в містах тощо); якщо на обліку для можливого усиновлення перебувають рідні брати та сестри, вони не можуть бути роз'єднані при їх усиновленні; кількість дітей, яких може усиновити один усиновлювач не обмежується; кандидати в усиновлювачі мають пройти співбесіду в відповідних територіальних органах Міністерства соціальної політики України та отримати згоду на усиновлення; для усиновлення потрібна також згода самої дитини, якщо за віком та рівнем розвитку вона може її висловити (Гопанчук, 2022; 106).

Виключення становлять випадки усиновлення дітей громадянами України, які тимчасово або постійно проживають (перебувають) за межами України, та іноземцями, щодо яких передбачена заборона на здійснення такого усиновлення під час воєнного стану та протягом трьох місяців після його припинення або скасування. Причому, заборонене не лише усиновлення, а й відповідні процедурні дії органів, уповноважених здійснювати діяльність у сфері усиновлення, в тому числі взяття громадян України, які тимчасово або постійно проживають (перебувають) за межами України, та іноземців на облік кандидатів в усиновлювачі, видача їм направлень для знайомства та встановлення контакту з дитиною. У разі ж, якщо дитина вже усиновлена громадянами України, які проживають за кордоном або іноземцями, нагляд за умовами проживання і виховання усиновленої дитини проводиться у звичайному порядку. Якщо зміна місця проживання була викликана саме обставинами воєнного стану, усиновлювачі мають повідомити про це відповідну консульську установу, а вона – протягом трьох робочих днів – Національну соціальну сервісну службу України (Порядок). На жаль, Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей не передбачає конкретного строку повідомлення консульської установи усиновлювачем про виїзд за кордон разом із усиновленою дитиною та необхідність поставлення на консульський облік. Як пропонує Л. І. Шаповал, слід внести зміни до Порядку провадження діяльності з усиновлення, в якому передбачити не просто обов'язок усиновителя звернутися до відповідної консульської установи, а звернутися протягом десяти днів, що дозволить здійснювати контроль за діями усиновлювачів, здійснювати безперервний нагляд і контроль за умовами проживання та виховання усиновлених дітей та вчасно реагувати на порушення прав та інтересів усиновленої дитини (Шаповал, 2022; 214).

В той же час, відповідне усиновлення та діяльність відповідних органів розблокована у разі, якщо усиновлювач є родичем дитини, або вирішується питання про усиновлення дитини, яка є рідним братом/сестрою раніше усиновленої ними дитини; а також, у разі коли громадяни України, які тимчасово або постійно проживають (перебувають) за межами України, та іноземці познайомилися та встановили контакт з дитиною за направленням Нацсоцслужби, яке було видано до введення в Україні воєнного стану. В такому випадку процедура усиновлення може бути завершена відповідно до законодавства України (Порядок). Однак, на нашу думку, в останньому випадку слід обмежити можливість усиновлення дитини громадянами України, які проживають на території держави-агресора, а також іноземцями, що є громадянами держави-агресора. У разі, якщо таке усиновлення було проведене, на нашу думку слід застосувати процедуру скасування усиновлення (що однак потребує внесення відповідних змін до диспозиції ст. 238 Сімейного кодексу України), оскільки в такому випадку таке усиновлення буде суперечити як інтересам дитини, так й інтересам держави (Сімейний кодекс). Можемо погодитися із Л. І. Шаповал щодо необхідності на законодавчому рівні встановити норму про компенсацію моральної шкоди усиновленим дітям, а також інші заходи відповідальності, пов'язані з подальшим позбавленням права на усиновлення (Шаповал, 2022; 135), в тому числі й особи, пов'язаної із державою-агресором.

Висновки. На підставі вище викладеного наукового дослідження, можемо визначити, що на час дії режиму воєнного стану усиновлення дітей громадянами, які проживають за кордоном, або іноземцями обмежене, за винятком усиновлення дитини її родичем; усиновлення дитини особою, що вже усиновила її брата чи сестру; усиновлення дитини, яка познайомила та встановила контакт із кандидатом на усиновлення за направленням Нацсоцслужби, яке було видано до введення в Україні воєнного стану. У всіх зазначених випадках усиновлення дитини є можливим після повернення дитини на територію України. Здійснення діяльності із усиновлення, в тому числі процедур ведення обліку дітей, які можуть бути усиновлені, осіб, які бажають усиновити дитину, консульського обліку усиновлених дітей, нагляду за усиновленими дітьми у разі проживання їх за кордоном не зазнали істотних змін у зв'язку із введенням воєнного стану, за винятком врегулювання питання, якщо переїзд за кордон був викликаний необхідністю евакуації дитини із зони бойових дій. На нашу думку, слід погодитися із необхідністю встановлення конкретного строку інформування консульської установи про такий переїзд, а також обмежити можливість усиновлення дитини громадянами України, які проживають на території держави-агресора, а також іноземцями, що є громадянами держави-агресора.

Список використаних джерел:

1. Баяновська, М., & Машкаринець-Бутко, А. (2022). Соціально-педагогічні проблеми виховання дітей-сиріт в умовах суспільних викликів. *Scientific Collection «InterConf+»*, (28(137)), 81–86. DOI: 10.51582/interconf.19-20.12.2022.009.
2. Васильєва Д. Усиновлення під час війни: як зараз відбувається цей процес. *Юридична газета Online*. 2022. 4 серпня. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/usinovlennya-pid-chas-viyni-yak-zaraz-vidbuvaetsya-cey-proces.html>.
3. Гопанчук В. П. Особливості усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах воєнного стану в Україні. *Регулювання приватно-правових відносин в умовах воєнного стану в Україні*. Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. (Київ, 29 вересня 2022 року). К.: НАВС. С. 104–108. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/21934>.
4. Міждержавне усиновлення в умовах воєнного стану – роз'яснення Мінсоцполітики. *Міністерство соціальної політики України*. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21550.html>.
5. Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 року № 905. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-п#top>.
6. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
7. Шаповал Л. І. Право на усиновлення дітей в умовах воєнного стану: виклики сьогодення. *Регулювання приватно-правових відносин в умовах воєнного стану в Україні*: матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (Київ, 29 вересня 2022 року). К.: НАВС. С. 133–135. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/21942>.
8. Шаповал Л. І., Шаповал В. В. Щодо вимог кандидатів в усиновителі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 212–216. URL: http://lsej.org.ua/9_2022/51.pdf. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-9/51.

References:

1. Baianovska, M., & Mashkarynets-Butko, A. (2022). Sotsialno-pedahohichni problemy vykhovannia ditei-syrit v umovakh suspilnykh vyklykiv [Socio-pedagogical problems of raising orphaned children in conditions of social challenges]. *Scientific Collection «InterConf+»*, (28(137)), Pp. 81–86. DOI: 10.51582/interconf.19-20.12.2022.009. [In Ukrainian].
2. Vasyliieva D. (2022) Usynovlennia pid chas viiny: yak zaraz vidbuvaetsia tsei protses [Adoption during the war: how this process is happening now]. *Yurydychna hazeta Online – Legal newspaper Online*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/usinovlennya-pid-chas-viyni-yak-zaraz-vidbuvaetsya-cey-proces.html>. [In Ukrainian].
3. Hopanchuk V. P. (2022) Osoblyvosti usynovlennia ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia, v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Peculiarities of adoption of orphans and children deprived of parental care in the conditions of martial law in Ukraine]. *Rehulivannia pryvatno-pravovykh vidnosyn v umovakh voiennoho stanu v Ukraini. Materialy mizhvuzivskoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Regulation of private legal relations in the conditions of martial law in*

- Ukraine : Materials of the interuniversity scientific and practical conference* (Kyiv, September 29, 2022). Pp. 104–108. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/21934>. [In Ukrainian].
4. Mizhderzhavne usynovlennia v umovakh voiennoho stanu – roziasnennia Minsotspolityky [Interstate adoption under martial law – clarification of the Ministry of Social Policy]. *Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy – Ministry of Social Policy of Ukraine*. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21550.html>. [In Ukrainian].
  5. Poriadok provadzhennia diialnosti z usynovlennia ta zdiisnennia nahliadu za dotrymanniam prav usynovlenykh ditei, zatverdzhenyi postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy No 905 [The procedure for conducting adoption activities and supervising the observance of the rights of adopted children, approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No 905] (2008, October 8). *Zakonodavstvo Ukrainy – Legislation of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-p#top> [In Ukrainian].
  6. Simeinyi kodeks Ukrainy [Family Code of Ukraine]. (2002, January 10) *Zakonodavstvo Ukrainy – Legislation of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-14> [In Ukrainian].
  7. Shapoval L. I. (2022) Pravo na usynovlennia ditei v umovakh voiennoho stanu: vyklyky sohodennia [The right to adopt children under martial law: the challenges of today]. *Rehuliuвання pryvatno-pravovykh vidnosyn v umovakh voiennoho stanu v Ukraini. Materialy mizhvuzivskoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Regulation of private legal relations in the conditions of martial law in Ukraine. Materials of the interuniversity scientific and practical conference* (Kyiv, September 29, 2022). Pp. 133–135. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/21942>. [In Ukrainian].
  8. Shapoval L. I., Shapoval V. V. (2022) Shchodo vymoh kandydativ v usynovyтели [Regarding the requirements of candidates for adoptive parents]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*. No 9. Pp. 212–216. URL: http://lsej.org.ua/9_2022/51.pdf. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-9/51. [In Ukrainian].